

12. Yaroslavets, H. (2005), *Lyalkove diystvo* [Doll action], *Panorama* [Panorama], May 12, p. 5. (in Ukrainian).

УДК 398.3(477.54)“19”

Наталія Олійник

ВИДОЗМІНИ ТРАДИЦІЙНОЇ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ СЛОБОЖАНЩИНИ У ХХ СТОЛІТТІ

У статті розглянуто видозміни календарної обрядовості Слобожанщини у ХХ столітті, досліджено календарні свята, які були актуальні в новій обрядовості. Наголошено, що однією з особливостей святкування є намагання колишньої влади по-різному заідеологізувати їх, щоб назавжди позбутися релігійності, наповнити свята та обряди новим змістом. З традиційної культури запозичуються народний пісенно-музичний матеріал, елементи дійств, атрибути та дійові особи. У результаті чого сакраментальна календарна обрядовість була видозмінена, інакше розставлені акценти, що спричинило зникнення першооснов традиційних свят.

Ключові слова: видозміни, календарна обрядовість, музично-пісенний матеріал, елементи дійств, атрибути, дійові особи, свята.

Наталія Олейник

ВИДОИЗМЕНЕНИЯ ТРАДИЦИОННОЙ КАЛЕНДАРНОЙ ОБРЯДНОСТИ СЛОБОЖАНЩИНЫ В ХХ ВЕКЕ

В статье рассмотрено видоизменения календарной обрядности Слобожанщины ХХ века, исследовано календарные праздники, которые были актуальны в новой обрядности. Отмечено, что одной из особенностей празднований является попытка прежней власти всячески придать идеологической окраски, чтобы навсегда избавиться от религиозности, наполнить праздники и обряды новым содержанием. Из традиционной культуры заимствовано народный песенно-музыкальный материал, элементы действий, атрибуты и самих действующих лиц. В результате чего сакраментальная календарная обрядность была видоизменена, иначе расставлены акценты, что уничтожило первоосновы традиционных праздников.

Ключевые слова: видоизменения, календарная обрядность, музыкально-песенный материал, элементы действий, атрибуты, действующие лица, праздники.

Natalia Oliynyk

THE MODIFICATIONS OF TRADITIONAL CALENDAR RITUALISM IN SLOBODA UKRAINE IN 20 TH CENTURY

The paper deals with modifications, which happened in Sloboda ukrainians' calendar ritualism, which were caused by changing of the political regime after the victory of the Soviet power in 1917. It is deduced what constituents of calendar festivals were used in the new ritualism.

In the classification of the Soviet era's holidays, the following festivals, such as New Year's shchedrivkas, a festival of spring, a festival of Indian summer, a festival of flowers, a festival of a meeting of spring with a summer, Kupala night and a festival of a farewell to winter were considered as traditional calendar ritual ones.

The main features of these celebrations were numerous governments' attempts to implement an ideology into these holidays in order to get rid of their religiousness and to fulfill them with the new meaning. In order to accomplish this, numerous methodical departments for scripting and development of methodological recommendations on its holding in different cultural establishments were created. Consequently, the traditional calendar ritualism was diluted, deformed and altered.

Different society layers, especially the rural population, accepted this information in their own way but without any enthusiasm. It was clear that basic elements and forms of carrying folk festivals and rituals should have been included into the new ones. In this regard, ideologists of that time started borrowing folk music and song materials, elements of action, attributes and characters from traditional ritualism and implementing them into the newly created holidays. Therefore, sacral moments of traditional festivals and rituals weren't illustrated or were transformed and emphases were placed differently.

Some new required characters also occurred in Soviet ritualism. During the New Year's celebration Father Frost, the Snow Maiden, the Last Year and the New Year played the roles of the positive characters. Moreover, folk characters such as an Old Man, a Goat, Melanka, Mikhonosha and a Doctor played the roles of comic and funny characters. Masliana festival was renamed into "Farewell to winter" and personified characters such as the Winter, the Spring, winter and spring months also occurred there.

Folk Kupala festival was also transformed and combined with the Day of Soviet Youth. The main characters of that holiday were Maria and Ivan who were the exemplary production workers.

An extensive club system which was present at that moment became the guide for the new festive culture and also, it has been implementing festivals and rituals into the life. Traditional ritualism loses its significance and sanctity and becomes a usual profanation of the form. Holy activities are easily replaced by funny and humoristic episodes. Such aimed and planned manipulations with people's memories ruins ritual's fundamental principle by intentional changing its existence forms which leads to its total destruction.

Key words: *modifications, calendar ritualism, music and song materials, elements of action, attributes, characters, festivals.*

У реаліях ХХ ст. актуалізувалося питання створення нових свят і обрядів, які були б відмінні від православних. Подібно до того, як із часів Хрещення Русі та прийняття християнства церква боролася з традиційними язичницькими святами, так само на початку ХХ ст. розпочалося нищення свят православного календаря. Таким чином традиційна календарна обрядовість була повністю вихолощена, суттєво видозмінена.

Використання елементів традиційної календарної обрядовості у святах радянської доби завжди привертало увагу дослідників календарно-обрядової творчості. Цій проблемі присвятили праці такі відомі науковці, як М. В. Александрова [1], Г. Б. Бондаренко [2], В. І. Брудний [4], О. Григор'єва [7], С. Д. Зубков [9], Ю. О. Каганов [10], А. А. Конович [11], А. П. Обертинська, В. Ю. Келембетова [15], О. М. Кравець, О. Ф. Кувеньова [16].

Мета статті – висвітлити зміни в традиційній календарній обрядовості Слобожанщини ХХ ст., простежити, як пропаганда радянського способу життя призвела до створення нових обрядів і видозмінила традиційні, а також дослідити, які саме складові традиційної календарної обрядовості були використані в новій і з якою метою.

Традиційні календарно-обрядові свята у ХХ столітті диференціювалися на новорічні щедрівки, свято весни, свято золотої осені, свято квітів, свято зустрічі весни з літом, купальське свято, свято проводів зими [9]. Особливістю святкувань було всіляке намагання заідеологізувати їх, позбутися релігійного наповнення, надати новим святам і обрядам іншого звучання, наповнити радянським духом. З цією метою були відкриті методичні відділи, створені комісії для написання сценаріїв, розроблені рекомендації щодо їх впровадження в усіх закладах культури. При комісіях були організовані робочі групи сприяння, основним завданням яких стало проведення роботи з учасниками самих урочистостей і "роз'яснення членам трудових колективів і їх сімей значення нових свят і обрядів" [17, с. 182].

Населення своєрідно, але без ентузіазму сприймало такі новації. Найбільший супротив чинили мешканці сіл. Адже календарна обрядовість зазвичай існувала в селі, яке завжди було колискою традиційної культури. Стався парадокс: такі звичні обряди і традиції, яких дотримувалися з діда-прадіда, відтепер було заборонено виконувати, оскільки вони мали релігійне забарвлення. Натомість впроваджувалися інші обряди, які суперечили національному духові, були незрозумілими й чужими, особливо для простих людей.

Як відомо, церква також тривалий час не могла позбутися язичницьких свят, змушена була приєднати “свої” свята до язичницьких. Наприклад, традиційне свято Купала почали називати Івана Купала. В обрядовій купальській пісні й тепер співають: “Сьогодні Купала, а завтра Івана / Тут моя Маринька у річечці потопала...”¹.

Стало очевидним, що в нові свята й обряди потрібно було увести основні елементи та запровадити інші форми проведення традиційних свят. Тому розпочався процес усіялого запозичення народного музично-пісенного матеріалу, елементів дійств, атрибутів і самих персонажів з традиційної обрядовості та впровадження в новостворені свята. У такий спосіб сакральні моменти традиційних свят й обрядів оминалися чи були видозмінені, інакше розставлялися акценти.

В обрядовості ХХ ст. з’являються й нові обов’язкові персонажі. Так, на новорічному святі – Дід Мороз, Снігуронька, Старий рік, Новий рік. Їм відводилася роль позитивних дійових осіб. Персонажі ж традиційного рядження Дід, Коза, Меланка, Міхоноша, Лікар виконували роль комічних героїв, повинні були смішити публіку. У святі Масляної, яке було перейменовано на “Проводи зими”, з’являються такі персонафіковані персонажі, як Зима, Весна, зимові і весняні місяці тощо. Традиційне свято Купала видозмінили й об’єднали з Днем молоді. Головними героями дійства зазвичай обирали Марію та Івана – передовиків виробництва. Усе це призвело до профанації народних свят, оскільки традиційна обрядовість була позбавлена знаковості, сакральності, а священні дійства замінювалися жартівливими, гумористичними епізодами. Така спрямована й продумана маніпуляція людською пам’яттю, свідомістю повністю змінювала форму побутування обряду, руйнувала його першооснову, вела до повного знищення.

Так само нищилась традиційна обрядовість, а натомість упроваджувалися новочасні свята. Відомий учений Ю. О. Каганов пише: “Особливою проблемою було запровадження нової радянської святково-обрядової культури на селі... Традиційне і консервативне сільське населення було найменш сприятливим об’єктом для новацій” [10, с. 188].

Стало очевидним, що в нові свята й обряди слід увести головні елементи й форми проведення традиційних свят. Намагаючись якомога більше людей залучити до участі в радянських святах і обрядах, ідеологи почали по-всякому запозичувати елементи дійства, атрибути і самих дійових осіб із традиційної обрядовості та впроваджувати в новостворені свята. Так народжується нова календарна обрядовість, до складу якої додаються найкращі елементи із традиційних культур інших народів. Наприклад, свято “Проводи зими” стало існувати замість традиційного свята Масляної, або ще його називали “Проводи зими і зустріч трудової весни”. До нового свята приурочувався огляд готовності господарств до весняно-польових робіт [16, с. 168]. На святі були персонафіковані герої: Зима, Весна, зимові місяці Грудень, Січень, Лютий, а також весняні брати-місяці Березень, Квітень, Травень. Між зимою і Весною відбувалася своєрідна “бійка”, яка закінчувалася перемогою Весни. Невід’ємними дійовими особами могли бути і Дід Мороз із Снігуронькою.

А от такі сакральні моменти свята традиційної Масляної, як в’язання колодки неодруженим парубкам, не висвітлювалися. Цей елемент був знаковим для обряду Масляної, тому що колодку в’язали до ноги чи руки як кару за те, що не одружилися до Великого посту, бо в піст весілля грати не можна. Сама колодка символізувала ненароджене дитя. Колодку на Харківщині загортали в полотно, як “ляльку”, надаючи їй таким чином антропоморфних рис. Таку колодку парубкові прив’язували рушником, а не мотузкою, як це почали робити з першої половини ХХ ст. Елементи, які містили знаковість, символіку традиційної культури, до уваги

¹ Записано 1994 р. в с. Гетьманівці Шевченківського р-ну Харківської обл. від фольклорного гурту.

не бралися. Сакральна спрямованість традиційного свята не висвітлювалася взагалі. Як зазначає А. А. Конович, "... розглядаючи можливість використання народних традицій і фольклору в святково-обрядовому дійстві, ми повинні чітко розуміти, що в сценарно-режисерському задумі вони представляють для нас особливий інструментарій, який може існувати і розвиватися самостійно... Такий підхід дозволяє нам програмувати активне включення аудиторії в театралізоване дійство на основі оригінальної, сучасної, сюжетно-образної трактовки народних традицій і фольклору" [11, с. 106–107].

Велика увага в нових святах і обрядах приділялася музичному оформленню. Використання народних мелодій, обрядових пісень, які не мали церковної тематики, або переписані на новий лад професійними авторами чи авторами від народу. Це насамперед стосувалося колядок і щедрівок. На ту ж мелодію і звичні слова були накладені "потрібні тексти". Тексти повністю переписувалися з метою утвердження антирелігійного змісту, а також керівної ролі партії, прославлення радянської влади, що принесла щастя трудовому народу. Такі новотвори називалися "червоні щедрівки", "червоні колядки" [16, с. 150].

Наведемо приклад щедрівки, записаної у 1930 році в селі Тарасівці Сахновщинського району на Харківщині:

*Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на весь вечір!
Революція вставала,
На бідному покликала:
– Ой, вставай, вставай, голота,
Та рушай-но за ворота,
Будем ворога рубати,
Люд робочий визволяти!
Вийшло сонце, подивилось,
Та й на небі звеселилось.
А ми й самі дуже раді,
Що у нас панують Ради! [7].*

Згодом колядки і щедрівки почали адресуватися і людям конкретних професій: трактористам, дояркам, лікарям, учителям, робітникам підприємств тощо. Святкування Нового року у 50-х роках ХХ ст. також нічим не відрізнялося. Ось що згадує мешканка с. Уплатного Близнюківського району Просяник Любов Дмитрівна: "Пам'ятаю, мені доручили з районо скласти на Новий рік колядки для відомих людей праці, я склала двадцять цих щедрівок, колядок. Святкували під Новий рік, але по-новому. Їздили по селу, ми запрягли коней, уквітчали їх, узяли бубон, баян. Оділи шуби, великі українські платки. Їхали саньми... Приїзжали кіньми, заходили в кожен двір до шанованих людей, що передовики були" [13, с. 53].

Слід зазначити, що, за традицією, з колядками і щедрівками заходили в кожную хату, незважаючи на те, хто там живе: багатий, бідний чи вдова. Співали також кожному членові родини: господарю, господині, дітям, парубкові чи дівчині на виданні. Зважаючи на це, колядники об'єднувалися на кожній вулиці у ватаги.

На Різдво за традицією ходили звідувати або колядували зі звіздою. Замість традиційних шести, восьми чи дванадцяти кутів зірку почали виготовляти п'ятикутною. У с. Минківці Валківського району "Звізду робили з сита і жерсті на п'ять кутів (рогів), кожен ріг іншого кольору. З червоної бомаги, голубої, робили п'ять квіток, до кожного рогу по одній, а всередині свічечка горить. Як крутнеш – стрьопи летять з квіток" [12, с. 59].

У с. Дорофіївці цього ж району звізду робили також на п'ять кутів. Хоча звізду робили на п'ять кутів, а пісні співали християнського походження. У Борівському районі із п'ятикутною зіркою ходили "звідувати" навіть півчі. "Півчі зранку носили звізду по хатах,

співали тропарі. Звізда була здорова, внизу було як хрестовина, щоб зручно було удвох нести. П'ять кутів робили з рожевого паперу, а всередині горіла свічечка”¹.

У радянську добу дітям заборонялося носити вечерю хрещеним батькам. “Помню, як вечерю носила, а в школу ходила, а тоді ж воно заперічалось і мене намальовали в стінгазету. Приходю в школу – і я намальована, з вузликом іду, і пироги слідом падають”². Після такого глуму діти, звичайно, відмовлялися носити вечерю, а коли й носили, то тільки так, щоб ніхто не знав і не бачив.

Ідеологія нової влади була спрямована передусім на дітей, молодь і людей середнього віку. Якщо в сім'ї були літні люди, їх не намагалися “перетягти” на свою сторону, бо знали, що це марно. Тим більше, коли люди були вірними і ходили до церкви.

На Харківщині за радянської влади і в повоєнні роки були такі райони, на території яких не було жодної церкви. Коли ж розглянути, наприклад, Різдвяні святки, то члени сім'ї традиційно в родинному колі виконували більшість обрядів, які не мали жодного стосунку до церкви. У хаті на покуть традиційно ставили дідуха. Дітям наказували качатися по сні, яке трусили на долівку для гарного приплоду худоби. Господар обкурював плодові дерева для врожаю фруктів. Ватаги колядників виводили козу для багатого врожаю зернових. У колядці співається “Де коза ходить, / Там жито родить, / Де не буває, / Там вилягає...”. З огляду на це, кожен господар, навіть найбільш бідний, бажав, щоб до його хати завели “козу”.

Новостворені свята мали своє забарвлення. Про це писали і провідні режисери масових дійств: “У святково-обрядовому дійстві по-новому використовуються старі фольклорні принципи, такі як традиційність, варіативність, демократичний характер, оптимізм, колективізм” [11, с. 106].

Дещо інакше “колективізм і оптимізм” розцінювало вкрай збідніле сільське населення. Звідси і створення частівок із відповідним текстом: “Ні корови, ні свині, / Тільки Сталін на стіні”³.

Незважаючи на бідність, люди прагнули традиційно збиратися гуртом, співати. Не раз доводилося чути від інформантів: “Мати приготує вінегрет, збираються сусіди увечері і співають”⁴. “Раньше бідність була. А ми наваримо картошки в мундерах, поставимо півлітру, вип'ємо по 50–100 грам. Випили і пошлі песні”⁵.

У нову обрядовість було додано не лише народний музично-пісенний матеріал, атрибутиці також приділялася відповідна увага. Якщо використовувалася традиційна, то символ і знаковість її було видозмінено. Або ж додавалися нові атрибути, наприклад, серп і молот, що стали символами єднання селянства та робітничого класу.

Так, у Новорічному святі натомість традиційного дідуха (ритуального снопа жита або пшениці) з'являється ялинка і стає незмінним атрибутом. Проте не всі відразу відмовилися від своїх традиційних відзнак, які символізували майбутній урожай і достаток родини. Наприклад, на Закарпатті поряд з ялинкою ставили дідуха, бо він не мав стосунку до церкви. На столі обов'язково лежав обрядовий хліб “керечун”. “Ці давні аграрні символи органічно вписуються у радянський новорічний ритуал завдяки тому, що ніколи не мали прямого відношення до церковного обряду, а були втіленням земної радості, щедрості й достатку” [15, с. 183].

На Слобожанщині на Різдвяні святки на покуть також ставили сніп жита чи пшениці, який називали “дідухом”. “Заносили в хату снопик, перевитий перевеслом з червоною стрічкою. За перевесло затикали ромашки, волошки, макові головки” [12, с. 50].

У с. Гонтів Яр Валківського району снопик називали “дідуга”: “Зробили з соломи, звертіли руки, ноги, наділи сорочку, штани на нього і заносили в хату”. У с. Сінному також

¹ Записано 06.07.2001 р. в с. Гороховатці Борівського р-ну Харківської обл. від Рябухи Федори Кіндратівни, 1916 р. н., Рябухи Зої Петрівни, 1949 р. н.

² Записано 24.06.2006 р. в с. Гетьманівці Шевченківського р-ну Харківської обл. від Герман Марії Петрівни, 1925 р. н.

³ Записано в с. Гетьманівці Шевченківського р-ну Харківської обл. від Олійника Петра Трохимовича, 1940 р. н.

⁴ Записано в с. Гетьманівці Шевченківського р-ну Харківської обл. від Прокопівної Надії Антонівни, 1929 р. н.

⁵ Записано 10.07.2003 р. в с. Скрипаях Зміївського р-ну Харківської обл. від Гури Ганни Микитівни, 1917 р. н., Руденко Марії Титівни, 1915 р. н.

виготовляли дідуха: “З колосків чіпляли вуса. Він був господарем хати, охороняв від злих духів. Господарі просили його, щоб дав урожай. До нього ставили кутю, вішали рушник” [12, с. 50].

Однозначно стверджувати, що на Харківщині хоч десь ставлять снопок жита чи пшениці на покуть на Різдвяні святки чи будь-яке інше свято, не можна.

У тогочасній обрядовості з’являються й нові обов’язкові персонажі. На новорічному святі – Дід Мороз, Снігуронька, Старий рік, Новий рік. За модерною традицією, “Старий рік” виголошує звіт про досягнення в році, що минув, а “Новий рік” приймає естафету й обіцяє, що в наступному році будуть нові досягнення. Названі персонажі виконували роль позитивних дійових осіб. Діячі ж традиційного рядження Дід, Коза, Меланка, Міхоноша, Лікар виконували роль комічних, смішних героїв, так би мовити, негативних персонажів із притаманною їм веселістю. Так, Коза в традиційній культурі уособлювала символ родючості, символ умираючої (коли в обрядодії падала) і воскресаючої (коли підіймалася) природи. А в радянських святах вона була звичайним персонажем, який через нову ідеологію втратив своє магічне значення.

Якщо розглянути постать діда Мороза, який офіційно з’являється з 1910 року, то побачимо, що “тоді він з’явився на різдвяних листівках – у знайомому нам всім образі – з посохом, бородою і мішком подарунків. У радянський час, у зв’язку з пропагандою атеїзму, з’явився Дід Мороз, який мав виконувати дидактичну функцію – виховну і повчальну. Він давав подарунки дітям, але зазвичай тільки слухняним” [8].

Якщо згадати образ Мороза в українській традиції, то він сягає давнини. “Найчастіше він уособлювався в образі сивого, лисого, сердитого діда, одягненого в снігове вбрання, в крижаних чоботях і зовсім обмерзлого “сосулями”; в нього великі червоні губи і такий же ніс” [5, с. 264]. Але у своїй основі образ Мороза не розвився до антропоморфного і залишився в більшості своїй на рівні природної стихії. Звичайно, що до нього ставлення було особливе й поважне. На Різдвяну вечерю кожен господар кликав Мороза вечеряти, щоб він не поморозив жита, пшениці і всякої пашниці. Кликali з традиційною стравою – кутею. Господар міг сидіти за столом, стукати у шибку, виходити з кутею на вулицю і там запрошувати Мороза. Миску, яку господар брав із собою, залишав на призьбі на знак гостинності, коли Мороз буде “проходити” мимо, щоб пригощався. Найлютіші й довгі морози бувають на Водосвяття, тому в народі побутує приказка щодо морозів на свято: “Трици, не трици, уже минули Водохрещі”, – малося на увазі, що після Водохрещ хоч і бувають люті морози, та вони не довгі, бо вже настає час весняного пробудження природи. Невдовзі буде свято Масляної, а на Масляну дівчата починали співати веснянки.

Щоб люди не святкували загальноприйнятні православні свята, радянська влада заборонила їх відзначати, а святкові дні стали робочими. Навіть провести небіжчика в останню путь не дозволяли. “У 1938 році як хто вмре, то всіх гнали на роботу. – Нехай старики його випроважають, а ви йдіть на роботу”¹.

Традиційне свято Купала також було видозмінено й об’єднано з Днем радянської молоді, яке почали святкувати за вказівкою тодішнього уряду з 1958 року. Головними героями свята обирали Марію та Івана, зазвичай це були авторитетні люди, передовики виробництва. Від імені молоді вони рапортували про трудові досягнення, приймали настанови від старшого покоління, запалювали купальське вогнище [14, с. 51]. Невід’ємними дійовими особами свята були Водяник і русалки. Коли розглянемо міфологічну істоту Водяника, то, за народними віруваннями, вона є злим духом, який мешкає у воді і є господарем всіх мешканців водойми. Також часто цю постать називали Нептуном. Навіть свято називали “День Нептуна”. Вказаного героя з невідомих причин було запозичено з давньоримської міфології, де він уособлює міфологічного бога джерел і річок з тризубом у руці. Нептун також ототожнюється з грецьким Посейдоном, морським царем із тризубом.

Під час традиційного святкування Купала постать атропоморфної фігури (лялька) чи гілки дерева, яка уособлювала Мариноньку, наприкінці свята підлягала ритуальному знищенню. На Харківщині це було потоплення, рідше поховання та розривання чи

¹ Записано 09.07.2001 р. в с. Гороховатці Борівського р-ну Харківської обл. від Рябухи Федори Кіндратівни, 1916 р. н., Рябухи Федора Лаврентійовича, 1916 р. н.

розламування на гілки. Гілки несли і втикали на город для кращого урожаю городини. У святкуванні Дня радянської молоді поставали сатиричні постаті “п’яниць”, “дармоїдів”, “хуліганів”, котрих висміювали і яких треба було позбутися – утопити у воді чи спалити в купальському вогнищі [2, с. 247–248]. Варто зазначити, що у всіх святах календарного циклу радянської доби (зустріч весни, Новий рік, свято Золотої осені тощо) також фігурують сатиричні герої: п’яниця, дармоїд, дебошир. Їхні подоби неодмінно підлягали знищенню, потопленню у воді чи спаленню, оскільки це немислимі елементи комунізму.

Як пише відомий режисер-постановник А. А. Конович, “у святі Івана Купала знайдено органічний монтаж старовинного фольклорного дійства з новими радянськими традиціями, що визначає шляхи збагачення купальського свята сучасним ідейним змістом” [11, с. 112]. Під сучасним змістом передбачалося вшанування людей праці.

З традиційного обряду зажинок чи обжинок запозичено сніп, який несли і урочисто віддавали господарю (голові колгоспу). Дарували обжинковий сніп і голові району, звітуючи про закінчення робіт. Плели також обжинкові вінки, і одягали їх через плече передовим комбайнерам на районному святі Обжинок. Це нагадує Олімпійські ігри в Давній Греції, коли переможцям змагань одягали вінки із соснових гілок [3, с. 21], або маслинові вінки [3, с. 31]. “Вінок переможця, славу греки цінували вище інших нагород” [6, с. 386].

За традицією наших пращурів, вінок із колосків одягали на голову найкращій жниці, котра йшла попереду процесії жнивників, а потім урочисто вручала обжинковий вінок господарю ниви на знак успішного завершення жнив.

Як зазначає С. Д. Зубков, “у сучасну обрядовість перейшли і герої народних обрядових дійств... на свято врожаю вибирається “царівна” – передова колгоспниця, яка несе духмяний коровай, уособлюючи матір-землю” [9, с. 208]. Зазвичай у традиційній культурі реальні люди ніколи не уособлювали матір-землю. Силу родючості завжди уособлював традиційний снопик жита чи пшениці – дідух.

В. І. Брудний констатує, що “тільки вмільний синтез традицій народу, його художньої творчості з мистецтвом, з творчістю найкращих його представників – ось шлях розвитку соціалістичної обрядовості, створення нових обрядів” [4, с. 81].

Розгалужена на той час клубна система стала провідником нової святкової культури і впроваджувала свята та обряди в життя. Незважаючи на велику кількість фахівців, яким щорічно вручали “путівку в життя” середні й вищі навчальні заклади культури, як правило, по направленню у село їхали відпрацьовувати лише на три роки. Більшість працівників сфери культури взагалі не мали фахової освіти. Сценарії та рекомендації щодо проведення свята писали “загальні” й універсальні. Про поняття “локальна” чи “осередкова” традиція не було й мови, бо головним завданням тодішньої ідеології було антирелігійне виховання, формування наукового світогляду.

Отже, з даного дослідження можна зробити наступні висновки. Радянські ідеологи проводили масові видовищні заходи під назвою традиційних свят за рекомендаціями провідних науковців. У новій “соціалістичній” обрядовості використовували знакові моменти, атрибути, обрядові пісні традиційних свят, але у зміненому вигляді. Зазвичай використовувалися ті елементи обрядовості, які можна було легко “переробити” з сакральних на театральновидовищні, акцентуючи увагу на такі засоби виразності, як “пристосування”, “передягання”, “маскування”. Таким чином здійснювалася видозміна традиційної календарної обрядовості.

Традиційна обрядовість втрачає свою знаковість, сакральність, стає звичайною профанацією. Священні дійства легко замінюються жартівливими, гумористичними епізодами, в яких персонажі традиційних обрядів характеризуються як негативні. Така спрямована й продумана маніпуляція людською пам’яттю та свідомістю повністю змінює форму побутування обряду, руйнує його першооснову, веде до повного знищення.

На часі – повернення календарно-землеробської обрядовості сакрального змісту, знаковості засобами театрального мистецтва, але у поєднанні з глибокими знаннями традиційної обрядової культури. Таким вимогам відповідає культуротворчий метод, що визначається сучасними дослідниками як етнотеатралізація. Самобутній, регіонально означений видовищний захід на її основі допоможе на новому рівні реконструювати важливі

елементи обряду, відновити розірвані ланцюжки культурної пам'яті, неповторний, унікальний, дивовижний пласт давніх традицій нашого народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова М. В. Трансформація української традиційної культури / М. В. Александрова // *Культура України*. Вип. 46. : зб. наук. пр. // Міністерство культури України, Харк. держ. акад. культури ; [за заг. ред. В. М. Шейка]. – Харків, ХДАК, 2014. – С. 24–33.
2. Бондаренко Г. Б. Взаимосвязь трудовых праздников, обрядов и календарной обрядности народа / Г. Б. Бондаренко // *Традиции, обряды, современность*. – Киев : Издательство политической литературы, 1983. – С. 246–253.
3. Брабич В. М. Зрелища древнего мира / В. М. Брабич, Г. С. Плетнева. – Ленинград : Искусство, 1971. – 79 с.
4. Брудный В. И. Обряды вчера и сегодня / В. И. Брудный. – Москва : Наука, 1968. – 198 с.
5. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г. О. Булашев. – Київ : Довіра, 1992. – 414 с.
6. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Л. Винничук. – Москва : Высшая школа, 1988. – 496 с.
7. Григор'єва О. Червоні колядки. Як СРСР міняє Ісуса на Леніна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/5/106843/>
8. Звідки взявся Дід Мороз і Снігуронька. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://novij-rik.pp.ua/1045-zvdki-vzyalisya-dd-moroz-snguronka.html>
<http://novij-rik.pp.ua/1045-zvdki-vzyalisya-dd-moroz-snguronka.html>
9. Зубков С. Д. Сочетание профессионального и народного в советской обрядности / С. Д. Зубков // *Советские традиции, праздники и обряды*. – Москва : ПРОФИЗДАТ, 1986. – С. 205–210.
10. Каганов Ю. О. Радянські свята та обряди у контексті ідеологічної політики в Україні другої половини ХХ ст. / Ю. О. Каганов // *Наукові записки історичного факультету Запорізького національного університету*. – Вип. XXXVI, 2013. – С. 186–194.
11. Конович А. А. Театрализованные праздники и обряды в СССР / А. А. Конович. – Москва : Высшая школа, 1990. – 206 с.
12. Муравський шлях – 97. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції / [упор. : М. М. Красиков, В. М. Осадча, Н. П. Олійник, М. О. Семенова]. – Харків, 1998. – 360 с.
13. Обряди та звичаї фольклорних осередків межиріччя Орелі та Сіверського Дінця. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції селами Близнюківського та Барвінківського районів Харківської області / [упор. В. М. Осадча]. – Харків, 2007. – 163 с.
14. Олійник Н. П. Елементи традиційної календарної обрядовості в системі культурно-освітньої роботи у 20–80-х роках ХХ ст. / Н. П. Олійник // *Культурологія та соціальні комунікації стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф. (26–27 листопада 2015 року)*. – Харків. держ. акад. культури ; [відп. за вип. Н. М. Кушнарєнко]. – Харків : ХДАК, 2015. – С. 50–51.
15. Радянські свята і обряди в комуністичному вихованні. – Київ : Вид. політичної літератури України, 1978. – 252 с.
16. Свята та обряди Радянської України / О. Ф. Кувєнєва, О. М. Кравець, Т. Д. Гірник, В. Т. Зінич. – Київ : Наукова думка, 1971. – 271 с.
17. Цуркан А. М. Особенности работы групп содействия комиссиям по Советским традициям, праздникам и обрядам / А. М. Цуркан // *Советские традиции, праздники и обряды*. – Москва : ПРОФИЗДАТ, 1986. – С. 182–187.

REFERENCES

1. Alexandrova, M. V. (2014), Transformation of Ukrainian folk culture, *Kultura Ukrayiny* [The Culture of Ukraine], Ministry of Culture of Ukraine, Kharkiv, Kharkiv State Academy of Culture, KSAC, edited by Sheiko V. M., vol. 46, pp. 24–33. (in Ukrainian).
2. Bondarenko, G. B. (1983), Relation of the labor holidays, rituals and nation's calendar ritualism, *Tradycyi, obryady, sovremenost* [Traditions, rituals and modernity], Kyiv, Isdatelstvo Politicheskoy Literatury, pp. 246–253. (in Russian).
3. Brabich, V. M. Pletnyova, G. S. (1971), *Zrelishcha drevnego mira* [Ancient world's performance], Leningrad, Iskusstvo. (in Russian).
4. Brudniy, V. I. (1968), *Obryady vchera i segodnya* [Rituals yesterday and today], Moscow, Nauka. (in Russian).
5. Bulashev, G. O. (1992), *Ukrayinskiy narod u svoikh legendakh, relihiynykh pohlyadakh ta viruvannyakh. Kosmohonichnyi ukrayinski narodni pohlyady ta viruvannya* [Ukrainian nation in its legends, religious sights and beliefs. Cosmogonic Ukrainian national sights and beliefs], Kyiv, Dovira. (in Ukrainian).
6. Vinnichyk, L. (1988), *Lyudi, nrawy i obychayi Drevney Greciyi i Rima* [Ancient Greece and Rome's people, morals and customs], Moscow, Vysshaya shkola. (In Russian).
7. Grigoryeva, O. "The red carols. How the USSR change Jesus into Lenin", available at: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/5/106843/> (in Ukrainian).
8. "Where did Father Frost and the Snow Maiden come from", available at: <http://novij-rik.pp.ua/1045-zvdki-vzvalysya-dd-moroz-snguronka.html><http://novij-rik.pp.ua/1045-zvdki-vzvalysya-dd-moroz-snguronka.html> (in Ukrainian).
9. Zubkov, S. D. (1986), The combination of professional and folk things in Soviet ritualism, *Sovetskiye tradyciyi, prazdnyki i obryady* [Soviet traditions, holidays and rituals], Moscow, PROFIZDAT, pp. 205–210. (in Russian).
10. Kaganov, Yu. O. (2013), Soviet holidays and customs in the context of ideological policy in Ukraine in latter half of the 20th century, *Naukovi zapysky istorychnoho fakultetu Zaporizkoho Natsionalnoho Universitetu* [Scientific notes of the department of history of Zaporizhzhya National University], Zaporizhzhya, vol. XXXVI, pp. 186–194. (in Ukrainian).
11. Konovich, A. A. (1990), *Teatralizovanniye obryady i prazdniki v SSSR* [Theatricalized festivals and rituals in the USSR], Moscow, Vysshaya shkola. (in Russian).
12. Krasnykov, M. M., Osadcha, V. M., Oliinyk, N. P., Semenova M. O. (Eds) (1998), *Muravskiy shlyakh – 97* [Muravia path – 97], Materials of the folklore-ethnographic expedition, Kharkiv, 360 p. (in Ukrainian).
13. Osadcha, V. M. (2007), Folk rituals and customs in the centers between the rivers of Siversky Donets and Oril. Materials of the folklore-ethnographic expeditions to villages in Bliznyukovsky and Barvinkivsky districts of Kharkiv region, Kharkiv. (in Ukrainian).
14. Oliinyk, N. P. (2015), Elements of the traditional calendar ritualism in the system of the cultural and educational practice from 20s to 80s years of the 20th century, *Kulturolohiya ta socialni komunikacii stratehiyi rozvytku* [Culturology and social communications of development strategy], Proc. Int. Sc. Conf. (26.11.2015), Kharkiv, KSAC, pp. 50–51. (in Ukrainian).
15. *Radyanski sviata I obryady v komunistychnomy vyhovannyi* [Soviet holidays and customs in communist education] (1978), Kyiv, Vydavnytstvo politychnoyi literatury. (in Ukrainian).
16. Kuvenyova, O. F., Kravets, O. M., Gyrnyk, T. D., Zynych, V. T. (1971), *Sviata ta obryady Radianskoyi Ukrayiny* [Soviet Ukraine's festivals and customs], Kyiv, Naukova dumka. (in Ukrainian).
17. Tsurkan, A. M. (1986), Working peculiarities assisting the Commission of the soviet traditions, holidays and rites, *Sovetskiye tradyciyi, prazdniki i obryady* [Soviet traditions, holidays and rituals], Moscow, PROFIZDAT, pp. 182–187. (in Russian).